

JACK LONDON VADONÁBAN

Kutyák és farkasok dala

BENKE ATTILA

JACK LONDON REGÉNYKLASSZIKUSAI ÉS FILMADAPTÁCIÓIK A „KANADAI VADNYUGATRA” KALAUZOLNAK, HOGY ONNAN VISSZATEKINTVE TISZTÁBBAN LÁSSUK AZ EMBERI CIVILIZÁCIÓ PROBLÉMÁIT.

Jack London világsikerű regényei, *A vadon szava* (1903) és a *Fehér Agyar* (1906) az ifjúsági irodalom alapművei. Ám a Kaliforniából Klondike veszedelmes határvidékére hurcolt Buck és a pontosan ellentétes utat bejáró Fehér Agyar csak látszatra könnyed kalandtörténetei valójában filozofikusak, sötét tónusúak, olykor kifejezetten erőszakosak. Buckban felébrednek az ősi farkasösztönök, és szabályosan húscsapatokat szakít ki az ellenséges szánhúzó vezérkutyából, Spitzből a becsületért folytatott harc közepette. Fehér Agyar sem kifejezetten családbarát, Jack London a könyv első felében egyenesen gonosznak és kegyetlennek írja le, aki gyűlöli a farkas-kutya származása miatt vele szemben ellenséges „tisztavérű” fajta-ársait az indiántáborban.

Persze London műveiben az erőszak egyáltalán nem öncélú. A regények logikája szerint az állat csak annyiban kegyetlen és gonosz, amennyiben az ember azzá teszi. Hangsúlyos *A vadon szavában*, de még inkább a *Fehér Agyarban*, hogy az elvileg civilizált és gondolkodó, a kutyák által gyakorlatilag istenként tisztelt ember visszaél hatalmával, és belekényszeríti alattvalóit olyan szituációkba (a Hal nevű szerencsevadász Buckot az erőltetett menetbe, Szép Smith Fehér Agyart a véres kutyaviadalba), amelyek eltorzítják azok személyiségét. Theodore Roosevelt elnök egyik cikkében azzal vádolta az író, hogy túl szentimentális, és hamis színben tünteti fel a természetet, annak lakóit tévesen emberszerű lényekként ábrázolja. *A vadon szava* és a *Fehér Agyar* azonban éppen abban különböznek a beszélő állatos mesék-

től, hogy élesen elválasztják egymástól az állatot és az embert, illetve bemutatják, hogy milyen hatással van az állatra, ha az ember kiszakítja eredeti életteréből, és ráerőlteti saját normáit. A vadon csak annyiban idealizált Jack Londonnál, amennyiben a civilizációénál sokkal átláthatóbb, egyszerűbb törvények szerint működik, és az emberrel ellentétben az állatok nem kapzsiságból vagy hatalmuk növelése érdekében ölik meg egymást, hanem a létfenntartásukat biztosító vadászterületükért. Jelen cikk kérdése, hogy ebből a civilizációkritikából az alapműveken jellemzően sokat finomító és egyszerűsítő filmadaptációk mennyit képesek átadni.

A VADNYUGAT ALKONYA

„Klondike-nál találtam rá önmagamra” – emlékezett vissza az író kanadai határvidéki élményeire, amelyek *A vadon szavát* és a *Fehér Agyart* ihlették. Klasszikusaiban megjelennek Jack London politikai nézetei, és ezekkel összefüggésben a századforduló Amerikájának kulturális és társadalmi problémái is. A szerző fiatalon tökéletesen megfelelt az amerikai férfiideálnak: öntörvényű *self-made man*ként tele volt tett- és kalandvággyal, így bejárta a már eltűnőben levő vadnyugatot, majd felfüggesztette felsőfokú tanulmányait, és az aranyláz idején, 1897-ben elutazott a kanadai-alaszakai határon a Klondike-folyónál fekvő Yukon nevű területre szerencsét próbálni. A London gondolkodását is befolyásoló (szociál)darwinizmus által áthatott amerikai *frontier-mitológia* szerint a civilizálatlan vadnyugat szélsőséges körülményei megedzették a vadászokat, majd a telepeseket, akik a

természet erővel folytatott küzdelemben talpon maradvá váltak „bármire képesek”, az életterüket szabadon formáló amerikai karakterekké. Mivel az Egyesült Államok területén a századfordulóra már alig maradt szabad, civilizálatlan terület, Klondike környéke ideális volt „új vadnyugatnak”, ahol zord körülmények között az amerikai (férfi) bizonyíthatta rátermettségét, és megszabadulhatott a civilizáció béklyóitól, a lélekölő nagyvárosi munka világától. Így a klondike-i aranyláz idején játszódó regények közel állnak a western műfajához. A Kelet-Nyugat szembenállást az észak-kanadai vadon és a dél-kaliforniai civilizáció feszültsége váltja. Buck és Fehér Agyar pedig a westernhősökhöz hasonló „jó rosszemberek”, akik egyszerre civilizált kutyák és vad farkasok, tehát az érintetlen vidékek és a poros kisvárosok között bolyongó „fakó lovasokhoz” hasonlóan határhelyzetben vannak.

Jack London fejlődésregényei ezekből a tapasztalatokból és kulturális alapokból kiindulva fogalmaznak meg tulajdonképpen baloldali civilizációkritikát. London 1905-ben publikált esszéjében („Hogyan lettem szocialista”) vall arról, hogy vad, öntörvényű, tettvággyal teli fiatalembert élvezettel végzett kétkezi munkát a nyugati farmokon, ám amikor a keleti nagyvárosokban próbált szerencsét, megtapasztalta, hogy a modern civilizációban a kétkezi munkának nincs értéke. Dolgozóként látta, a munkáltatók hogyan zsákmányolják ki testileg és lelkileg a városi proletariátust. London a nagyvárosi munka világát „szociális veremként” írta le, amelyben a potenciális *self-made man*ek becsületüktől és eredeti személyiségüktől megfosztva, állati sorba taszítva küzdenek egymással, és hiába dolgoznak keményen, egyre közelebb kerülnek a „verem” aljához. Éppen úgy, ahogy a kapzsi emberek által túlhajszolt szánhúzó vagy viadalokra kényszerített kutyahősei is elveszítik önállóságukat és méltóságukat. Ezért az emberi civilizációtól távoli klondike-i vadon ideális hely arra, hogy az ember újra emberré, az ölembnek tartott (farkas)kutya pedig szabad farkassá váljon.

CIVILIZÁCIÓBÓL VADONBA

A vadon szava sötét tónusú, de klasszikus felszabadulási történet. A jó módú kaliforniai bíró elkényeztetett háziállataként élő Buck elrablása

után a rideg klondike-i határvidékre kerül szánhúzó kutyának, majd a vadonhoz egyre közelebb kerülve felébrednek benne ősi farkasösztönei, hogy végül a természetben élő, jóindulatú új gazdája, az indiánok által meggyilkolt John Thornton halálát követően megszakítson minden kapcsolatot az emberrel, és farkassá váljon. A könyv filmadaptációi közül az 1997-es Rutger Hauer főszereplésével készült kanadai tévéfilm, *A vadon hívó szava* és a 2020-ban bemutatott Harrison Ford-féle azonos című feldolgozás a leghűbbséges London regényéhez. Mindkettő a kutyára fókuszál, és sikeresen építi fel őt drámai karakterként, valamint mindkét alkotás tökéletesen megragadja a regény lényegét. Erős a kontraszt a kutyák és az emberek világa között: a kutyák eredendően szelíd, szeretetteljes lények lennének, de a civilizáció által megmérgezett emberek rossz útra terelik őket. Persze Buck azért indul el az öntudatra ébredés és a farkaslét, így a felszabadulás útján, mert kapzsi szerencsevadászok kihasználják, tehát végső soron az emberi kegyetlenségből profitált az „Übermensch-állat” (Jack Londonra hatott Friedrich Nietzsche filozófiája és 19. században népszerű fajelmélet, az eugenika is). Viszont hangsúlyos főleg a kutya civilizált előéletét bővebben bemutató 2020-as filmben, hogy a passzív, de szelíd kutya, szabad, de gyilkolásra kész farkassá vált. Igaz, ezen az adaptációk sokat finomítottak nemcsak a véresebb jelenetek „megszelídítésével”. A 2020-as film kiváltképp, hiszen ebben John Thorntont nem is indiánok, hanem a szánhúzó Buckot a végkimerültségig hajszoló, aranyra éhes arisztokrata-szerencsevadász, Hal gyilkolja meg, akin a kutya jogos bosszút áll. A regényben sokkal kegyetlenebb a végkifejlet: a kifejezetten sátáninak leírt Buck egy egész indiántörzset lemészárol dühében. Ugyanakkor az új hollywoodi feldolgozás tartja meg leginkább *A vadon szava* szocialista felhangjait. Chris Sanders filmjében a szánhúzó rivális farkavezér, Spitz úgy viselkedik, mint egy „gonosz tőkés”: elveszi társaitól a munkájukért járó halat, azaz kizsákmányolja a „munkásokat”. Buck azonban mint „szociálforradalmár” fellázad a gazemberként viselkedő

kutya ellen, és a regénnyel ellentétben a többi elnyomott is egyértelműen kiáll mellette, együtt döntenek meg a zsarnokot.

William A. Wellman klasszikus hollywoodi filmje, *A vadon szava* (1935), a Charlton Heston főszereplésével készült 1972-es feldolgozás és *A vadon hívó szava* (1993) már jelentősen eltérnek a regénytől. Buck gyakorlatilag mellékszereplővé válik, és mindhárom film John Thorntonra fókuszál. Az 1993-as film hőse „az emberi Buck”, mert Thornton sokkal fiatalabb változata, aki nem annyira az arany miatt ment a vadonba, hanem hogy önmagát megtalálja, és férfivá váljon (egyébként a Harrison Ford-féle idősebb verziójának sem az arany a legfontosabb, mivel fia halálának emléke elől menekül Északra). Az 1935-ös és az 1972-es adaptációk viszont kifejezetten a western műfajához kötődnek, mert a határvidéki szerencsevadászok rivalizálást mutatják be, és az emberi közösség kritikáját fogalmazzák meg. Az 1935-ös Clark Gable-filmben nem is indiánok fenyegetik Thorntont, hanem a titokzatos aranylelőhelyre pályázó arrogáns üzletember, Mr. Smith (a vadnyugati filmek „rossz jóembere”), aki még ölni is képes az aranyért. Igaz, ebben a történetben a rossz még legyőzhető, a főhős megmenekül, sőt egyé válik a természettel kis határvidéki birtokán, és mintegy felfedezve önmagát a kutyában, Buckot is szabadon engedi.

A hetvenes évek illúzióvesztett korhangulatát tükröző Charlton Heston-film minden adaptációnál véresebb

„Ideális volt új vadnyugatnak”

(Lucio Fulci: Fehér Agyar visszatér – Franco Nero)

és sokkal keserűbb is. Ebben a civilizáció által megrott emberek (legyen szó civilizált indiánról vagy kapzsi fehér emberről) újra és újra megakadályozzák, hogy

a vadonba vágó John Thornton és Buck egymásra találjanak. A várost markában tartó köpönyegforgató uzorás, Black Burton belekényszeríti Thorntont a regényben is szereplő kegyetlen szánhúzó versenybe, majd a férfi úgy átkozza el a szenzációra éhes, Buck küszködését látva ujjongó közösséget, ahogy néhány, a korszakban készült társadalomkritikus western (*Fennsíkok csavargója*, *Keoma*) bosszúálló hőse a bigott társadalmat. A film lezárása is meglehetősen peszsimista: miután az indiánok meggyilkolták gazdáját, Buck valójában nem találja helyét a vadonban. A regény végén félelmetes és legendás állat az 1972-es filmben inkább összetört lélek, aki szinte kényszerből integrálódik a farkasok közösségébe, és mindenütt Thornton arca lebeg előtte, nem tud szabadulni az emberi világtól. A hatvannyolcas ellenkulturális mozgalmak bukását követően, a hetvenes évek válságkorszakában a nézők tudták, hogy nem lehet kivonulni a természetbe, és távol a fogyasztói társadalomtól alternatív közösséget létrehozni. Bár az alkotóknak nem állt szándékában erre utalni, ám a nézőnek eszébe juthat, hogy a 2020-as filmben is a vadon romantikus illúzió, CGI-mesevilág, akár a videójátékoké, amelyekben a 21. század embere csak ideiglenesen menekülhet a civilizáció elől.

VADONBÓL A CIVILIZÁCIÓBA

A Fehér Agyar címszereplő félvér farkaskutyája bár a vadonban születik, ám anyja, Kicse révén az indiánokhoz kerül, mivel Szürke Hód, az anyafarkas eredeti gazdájának testvére rájuk talál. Majd az új, alkoholista gazda friss viszkia dagja reményében eladja Szép Smithnek, aki a határvidéki Fort Yukonban kegyetlen kutyaviadalokra kényszeríti, így Fehér Agyar végképp bizalmatlan lesz minden állattal és emberrel szemben. A Weedon Scott nevű, John Thorntonhoz hasonló szerencsevadász menti és szelídíti meg, majd magával viszi kaliforniai birtokára. A végkifejlet csak látszólag pozitív, mert Fehér Agyar olyan jólétben él, de szabadságnélküli háziállattá válik, mint amilyen *A vadon szava* elején Buck volt.

A történet három legfontosabb film-adaptációja, az olasz westerneket és horrorokat rendező Lucio Fulci 1973-as filmje, az Ethan Hawke és Klaus Maria Brandauer főszereplésével készült 1991-es Disney-feldolgozás és a 2018-as animációs film gyakorlatilag teljesen elhagyják az eredeti pesszimista üzenetet (utóbbi két filmben a farkaskutya marad a „vadon fia”, de Fulcinál sem látjuk a civilizációban), és csak részben tartják meg Jack London civilizációkritikáját is. Fulci műve a leginkább politikai töltetű, és ez áll a legközelebb az olasz western műfajához, egyúttal maga Fehér Agyar ebben jut a legkevesebb szerephez. A könyvben és a másik két adaptációban gyáva, köpönyegforgató, kisstílusú bűnözőként, itt befolyásos üzletemberként ábrázolt Szép Smith tartja markában, és zsákmányolja ki a határvidéki kisvárost, Dawson Cityt. Emberei megölik a London művében inkább durva és kegyetlen, bár igazságos, itt békés és idealizált Szürke Hódot (ebben a filmben Charlie a neve), csak hogy a potenciális pénztermelő Fehér Agyart megkaparintsák. Velük száll szembe Franco Nero íróhőse, aki ért a civilizáció és a vadon (az indiánok és Fehér Agyar) nyelvén is. Lucio Fulci a politikai töltetű olasz westernnek (*Navajo Joe, Számadás*) forradalmi üzenetét azzal egészíti ki, hogy az emberi közösséget megmérgező korrump, vadkapitalista és fasisztoid zsarnok uralmát a természet törvényei szerint küzdő farkaskutyát segítségül hívva lehet megdönteni. A fiktív Dawson

City tulajdonképpen a hetvenes évek káoszát modellezi: a nyugati jóléti államokban hatalmas méreteket öltött a korrupció, és a demokratikus intézményeket egyéni hatalmi érdekek ásták alá.

Az 1991-es Disney-adaptáció és a 2018-as animációs film hűebbek a regény szellemiségéhez, de ezek is sok mindenben változtattak. Az 1991-es *Fehér Agyar* Jack nevű hőse Weedon sokkal fiatalabb változata, az 1993-as *A vadon szava* John Thorntonjával rokonítható, mivel számára ez a történet a felszabadulásról és a férfivá válásról szól. A fiú és a farkas, akár a tapasztalatlan telepeselek, a határvidéki vadon veszélyeivel (például egy grizzly medvével) szembe szállva válnak aktív és önálló amerikai karakterekké. Jack Fehér Agyarnak és mesterének (egy jó szándékú bányásznak) köszönhetően érti meg, hogy egyikőjük sem térhet vissza a civilizációba, ha szabadok akarhatnak maradni.

„Szabadságra született. Nem lehet irányítani” – így jellemzik Lucio Fulci adaptációjában a címszereplőt, ám ezt csak a 2018-as animációs film képes valóban bemutatni. A civilizációba visszatérő Weedon Scott és párja, Maggie megértik, hogy az állatott nemcsak azért problémás házasítani, amitől a regényben tartanak (ha rátámad a kutyákra, a hatóságok felelősségre vonják Scottékat), hanem mert a rengeteg szabály és korlátozás miatt háziállatként elveszítené önmagát. Az animációs film hangsúlyozza, hogy

„Egyikőjük sem térhet vissza a civilizációba”

(Chris Sanders:
A vadon hívó szava
– Harrison Ford)

Fehér Agyar ugyan akkor válik vérengző fenevaddá, ha a Szép Smith-félek ketrecbe zárják, de a jószándékú emberek háziállataként is csak rab lenne. A farkaskutya akkor lehet szabad farkas, ha

az ember lemond arról, hogy istenként befolyásolja életét, és visszaengedi őt a vadonba, valódi otthonába.

A 2018-as filmben megjelenik az a történelmi probléma is, hogy a fehérek el akarják venni az indiánok földjét, és Szürke Hód csak akkor válthatja meg népét, ha eladja Fehér Agyart az őt kiraboló Szép Smithnek. Ebben és a többi adaptációban egyaránt fontos, hogy „ember embernek farkasa” és „ember állatnak farkasa”. A filmes feldolgozások, ha megszürik is, közvetítik Jack London műveinek lényegét: a vadon és a civilizáció olyan, amilyenné az értelmes, cselekvőképes és a technikai értelemben vett hatalmat birtokló ember teszi. Ennek pedig nemcsak társadalmi-politikai, hanem ökológiai felhangja is van, különösen napjainkban, amikor az ember felelőtlensége miatt felgyorsult klímaváltozás következményeit már bőrünkön érezzük.

A VADON HÍVÓ SZAVA (The Call of the Wild) – amerikai, 2020. Rendezte: **Chris Sanders**. Írta: **Jack London** regényéből **Michael Green**. Kép: **Janusz Kaminski**. Zene: **John Powell**. Szereplők: **Harrison Ford** (Thornton), **Omar Sy** (Perrault), **Dan Stevens** (Hal), **Karen Gillan** (Mercedes), **Colin Woodrell** (Charles). Gyártó: **20th Century Fox / 3 Arts Entertainment**. Forgalmazó: **Fórum Hungary**. Szinkronizált. 100 perc.